त। इत्यालसादितयायं शोपदेश एव न्याय्यः।

स्नु उ० सातु+स्नु आदेशः स्ना-ञु वा। १पर्वतस्य समभूभागे अमरः २स्नायौ च। "त्रिष्टुप् सांसात् स्नुतोऽनुष्टुप्" भाग० २।१२अ०। "स्नुतः स्नायुतः" इति श्रीधरः।

स्नुक्छद पु० स्नुह्यति स्नुह-क्विन् कुत्वम् स्नुक् छदोऽस्य। क्षीरकचुकीवृक्षे रत्नमा०।

स्नुत पु० स्नु-क्त। क्षरिते जलादौ अमरः। [यद्दर०।

स्नुषा स्त्री स्नु-षक्। १पुत्रवध्वाम् अमरः २स्नुहीवृक्षे च

स्नुह्(हा) स्त्री स्नुह-क्विन् वा टाप्। स्नुहीवृक्षे अमरः।

स्नुहि(ही) स्त्री स्नुह-इन् वा ङीप्। (मनसासिजु) वृक्षे अमरः "स्नुहीविटपसंश्रिताम्" ति०त० देवीपु०।

स्नेह पु० स्निह-घञ्। १प्रेमणि अमरः २तैलादिरसभेदे ३न्यायोक्ते गुणभेदे च यद्वशात् दाहात्तद्भुक्तम्। स च गुणः जलस्य चूर्णादिपिण्डीभावहेतुः। "जले मधुरशीतलौ। स्नेहस्तत्र द्रव्यवन्तौ सांसिद्धिकसुदाहृतम्" भाषा०। "घृतादावपि तदन्तर्वर्त्तिजलस्यैव स्नेहः जलस्य स्नेहसमवायिकारणत्वात् तेन जल एव स्नेह इति मन्तव्यम्" उक्ता०। "स्नेहो जले स नित्योऽप्यावनित्योऽवयविन्यसौ। तैलान्तरे तत्प्रकर्षात् दहनस्यातुकूलता" भाषा०। "ननु पृथिव्यामपि तैले स्नेह उपलभ्यते न चासौ जलीयः तथा सति दहनप्रातिकूल्यं स्यादत आह तैलान्तरे इति तत्प्रकर्षात् स्नेहप्रकर्षात्। तैले उपलभ्यमानः स्नेहोऽपि जलीय एव तस्य प्रकर्षादग्नेरानुकूल्यम्। अपकृष्टस्नेहं हि जलं वह्निं नाशयतीति भावः" उक्ता०। प्रसङ्गेन स्नेहस्य वसुचरसस्य स्थायिभावः स च रसो भरतशास्त्रः शा०द० उक्तो यथा "स्फुटं चमत्कारितया वस्तुतस्तु रसं विदुः। स्थायी वसुरसता स्नेहः पुत्राद्यालम्बनं मतम्। उद्दीपनानि तद्वेष्टा विद्याशौर्यादयादयः। आलिङ्गनाङ्गसंस्पर्शशिरश्चुम्बनसीत्कृतम्। पुलकानन्दबाष्पाद्या अनुभावाः प्रकीर्तिताः। सञ्चारिणोऽनिष्टशङ्काहर्षगर्वादयो मताः। पद्मगर्भच्छविर्वर्णो दैवतं लोकमातरः"। "अपेक्षते न च स्नेहं न पात्रं न दशान्तरम्। परोपकारनिरतानणिदीपा इवोत्तमाः" उद्भ०।

स्नेहन् पु० स्निह कनिन् नि० गुणरामभेदे उणा०।

स्नेहन न० स्निह-णिच्-ल्युट्। १तैलादिमर्दने अस्मङ्के राजनि० २स्नेहसाधने क्रियाभेदे भा०प्र० तत्प्रकार उक्तो यथा "स्नेहनविधिः "स्नेहस्तत्रविधः प्रोक्तो घृतं तैलं वसा तथा। मज्जा च तं पिबेन्मर्त्यः किञ्चिदभ्युदिते रवौ। स्थावरो जङ्गमश्चैव द्वियोनिः स्नेह उच्यते। तिलतैलं स्थावरेषु जङ्गमेषु घृतं वरम्। द्वाभ्यां त्रिभिश्चतुर्भिर्वा यमकस्त्रिवृतो महान्"। अस्यायमर्थः द्वाभ्यां स्नेहाभ्यां घृततैलाभ्यां यमकाख्यः स्नेहः स्यात्। त्रिभिः स्नेहैः घृततैलवसारूपैः त्रिवृताख्यः स्यात्। चतुर्भिर्घृततैलवसामज्जाभिर्महान्महास्नेहः स्यादित्यर्थः। "पिबेत् त्र्यहं चतुरहं पञ्चाहं षड्हानि वा"। मृदुमध्यक्रूरकोष्ठानामेतया त्र्यहं चतुरहं पञ्चाहं षड्हानि चेति। यदुक्तम् "मृदुकोष्ठस्त्रिरात्रेण स्निग्धमन्नेन सेवया। मध्यकोष्ठश्चतुर्भिश्च दिवसैः स्निह्यति ध्रुवम्। पञ्चभिर्वाथ षड्भिर्वा दिनैः क्रूरो विशुद्ध्यति। सप्तरात्रात्परं स्नेहः सात्म्यीभवति सेवितः"। मृदुमध्यक्रूरकोष्ठानां सर्वेषां सप्तरात्रात्परं सात्म्यीभवति वातानुलोम्याद्विरोग्निकोष्ठमृदुस्निग्धाङ्गतास्रवचनाङ्गबाधवधातुपुष्टिद्विजदार्ढ्यनिर्जरतावलवर्णकारो भवति। न तु मलद्वारे वातानुलोम्यादीन् करोति। "दोषकालद्वयोर्वह्निबलान्यालोक्य योजयेत्। हीनाच्च मध्यमां ज्येष्ठां मात्रां स्नेहस्य बुद्धिमान्। अमात्रया तथाऽकाले मिथ्याहारविहारतः। स्नेहः करोति शोथार्शस्तन्द्रानिद्राविसंज्ञिताः। देया दीप्ताग्नये मात्रा स्नेहस्यैकपलोन्मिता। मध्यमाय त्रिकर्षा स्याज्जघन्याय द्विकार्षिकी"। मध्यमाय मध्यमाग्नये जघन्याय हीनाग्नये "अथ वा स्नेहमात्राः स्युस्तिस्रोऽन्याः सर्वसम्मताः। अहोरात्रेण महती जीर्यत्यग्नि तु मध्यमा। जीर्यत्यल्पा दिनार्द्धेन वा विज्ञेया सुखावहा"। अयमर्थः याहोरात्रेण जीर्यति सा मात्रा महती। एवं मध्यमा कनिष्ठा च ज्ञेया "यल्पा स्याद् दीपनी देया स्वल्पदोषे प्रपूजिता। मध्यमा स्नेहनी ज्ञेया दृंहणी भवनकारिणी। ज्येष्ठा कुष्ठविषोन्मादमहापस्मारनाशिनी"। सुश्रुतः पुनरेवमाह "या मात्रा प्रथमे यामे गते जीर्यति वासरे। सा मात्रा दीपयत्यग्निमल्पदोषे च पूजिता। या मात्रा वासरस्यार्द्धं व्यतीते परिजीर्यति। सा मात्रा दृंहणी च स्यान्मध्यदोषे प्रपूजिता। या मात्रा चरमे यामे स्थितेऽङ्गः परिजीर्यति। सा मात्रा स्नेहनी ज्ञेया बहुदोषेषु पूजिता। केवलं पैत्तिके सर्पिर्वा के लवणान्वितम्। देयं बहुकफे वह्निव्योषक्षारसमन्वितम्। रूक्षतनुविषार्त्तानां वातपित्तविकारिणाम्। हीनमेध स्मृतीनाच सर्पिःपानं प्रय-